

Moral Components of Justice and Equality of Presidential Election Candidates in the Constitution of Iran and Iraq

H. Al-Shammaa¹, M. Javaheri Tehrani Ph.D.^{2*}

1. Ph.D. Student, Public Law, Faculty of Literature and Humanities, University of Shiraz, Shiraz, Iran.
2. Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, University of Shiraz, Shiraz, Iran.

Abstract

Background: The issue of the relationship between morality and politics is one of the fundamental issues of political philosophy that has been of interest in all historical periods, and many thinkers and philosophers have tried to explain the compatibility or incompatibility of these two categories. The present study was conducted with the aim of examining the moral components of justice and equality of presidential election candidates in the constitution of Iran and Iraq.

Conclusion: It is important to note that the belief in the relationship between morality and politics determines the type of action and politics of officials and people in a society. The main claim of this doctrine is that one should distinguish between the rules of morality and the requirements of politics and take political action based on reality and taking into account interests and interests. According to this approach, paying attention to morality in politics leads to failure in the political arena. The most important commentator on this approach was Nicola Machiavelli, who, although he considered morality essential to the lives of individuals, considered adherence to it dangerous for statesmen. Article (115) of the Iranian Constitution, in stating the conditions for presidential candidates, basically contains positive traits and conditions. Someone who has the moral conditions of "good record, honesty and piety" certainly does not have a criminal record and has not committed any crime against electoral laws. The Iraqi Constitution also talks about the president in two months of 66 and 75 and introduces him as a symbol of the unity and sovereignty of the country and a protector of the constitution and the homeland. It should be noted that the Iranian and Iraqi constitutions have stipulated conditions and limitations for presidential candidates that are either not stipulated for candidates for other elected positions, including representatives, or are somewhat different from their conditions for candidacy.

Keywords: Presidential Elections, Politics, Justice and Equality, Constitution, Ethical Component.

***Corresponding Author:** Javaheri Tehrani M. Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, University of Shiraz, Shiraz, Iran. Email: tehrani.mj@gmail.com

How to cite: Al-Shammaa H, Javaheri Tehrani M. Moral components of justice and equality of presidential election candidates in the constitution of Iran and Iraq. 2026; 20(4): 31-41.

Copyright © 2026 Authors. Published by Iranian Association for Ethics in Science and Technology. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited

مولفه های اخلاقی عدالت و برابری نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در قانون اساسی ایران و عراق

حسین الشماع^۱، دکتر محمد جواهری طهرانی^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه شیراز، ایران.

۲. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی دانشگاه شیراز، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۵)

چکیده

زمینه: موضوع نسبت اخلاق با سیاست یکی از موضوعات اساسی فلسفه سیاسی است که در همه دوره های تاریخی مورد توجه بوده است و اندیشمندان و فلاسفه بسیاری تلاش کرده اند تا به تبیین سازگاری یا ناسازگاری این دو مقوله با هم بپردازند. مطالعه حاضر با هدف بررسی مولفه های اخلاقی عدالت و برابری نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در قانون اساسی ایران و عراق انجام شده است.

نتیجه گیری: نکته حائز اهمیت آن است که اعتقاد به چگونگی رابطه اخلاق و سیاست تعیین کننده نوع کنش و سیاست ورزی مسئولان و مردم در یک جامعه است. مدعای اصلی این آموزه آن است که باید میان قواعد اخلاق و الزامات سیاست تفاوت قائل شد و براساس واقعیت و با در نظر گرفتن منافع و مصالح دست به اقدام سیاسی زد. بر اساس این رویکرد توجه به اخلاق در سیاست به شکست در عرصه سیاست منجر می شود. مهمترین شارحین رویکرد، نیکولا ماکیاولی بود که اگرچه اخلاق را لازمه زندگی افراد می دانست، اما پایبندی به آن را برای دولتمردان خطرناک می دانست. اصل (۱۱۵) قانون اساسی ایران، در بیان شرایط داوطلبان ریاست جمهوری اساسا حاوی صفات و شرایط ایجابی است؛ کسی که دارای شرایط اخلاقی «حسن سابقه و امانت و تقوا» است، قطعاً سابقه کیفری ندارد و احیاناً علیه قوانین انتخاباتی مرتکب جرمی نشده است. در قانون اساسی عراق نیز در دو ماه ۶۶ و ۷۵ درباره رئیس جمهوری سخن می گوید و وی را نماد وحدت و حاکمیت کشور و حامی قانون اساسی و میهن معرفی می کند. باید توجه داشت که در قانون اساسی ایران و عراق شرایط و محدودیت هایی برای داوطلبان ریاست جمهوری پیش بینی گردیده که برای داوطلبان سایر مناصب انتخابی از جمله نمایندگی یا مقرر نشده یا با شرایط داوطلبی آنان تا حدودی متفاوت است.

کلید واژگان: انتخابات ریاست جمهوری، سیاست، عدالت و برابری، قانون اساسی، مولفه های اخلاقی.

سرآغاز

معذک، تجارب عملی و کردار گذشته تا حدودی می تواند معرف سوابق اخلاقی^۱ داوطلبان باشد. به این خاطر است که قانونگذار شرط «حسن سابقه» را مقدم بر دیانت و تقوا بیان کرده است. باید توجه داشت که صرف نداشتن محکومیت کیفری برای احراز صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری کافی نیست، بلکه آنان باید دارای تعدادی صفات مثبت باشند که البته اثبات آنها همیشه کار آسانی نیست.

در هر حال، اینها خصوصیتی است که برای رسیدن به آن ها توجه به سابقه افراد ملاک عمل قرار می گیرد. بدین ترتیب که افراد در سوابق خود، دارای سابقه بد خیانت و اموری از این قبیل نباشد و با توجه به قانون، معیار نهایی در این خصوص نظر شورای نگهبان است و لازمه

انقلاب اسلامی ایران؛ داعیه دار یگانگی دین و سیاست بود. از این رو نیازی به توضیح نیست که جامعه طالب مدیری بود که از مراتب اخلاقی شایسته برخوردار باشد. اصل (۱۱۵) قانون اساسی شرایط اخلاقی «حسن سابقه، امانت و تقوی» را مورد تأکید قرار داده است. این شرایط بیانگر وضعیت اخلاقی، روحی و اجتماعی فرد است. اساسا شخصی که می خواهد عالی ترین مقام کشور بعد از رهبری را عهده دار شود باید فردی امین و متقی باشد. اما دست یافتن و شناسایی امانت و تقوی در افراد کاری سخت و مشکل است. امانت و تقوی اصولاً امری درونی به شمار می رود و از این جهت، چه بسا افراد، خصلت واقعی خویش را کتمان کرده و با ظاهرسازی خود را موجه جلوه دهند.

زیر پا نهادن اصول اخلاقی و بی اعتنائی به ارزش های مزبور باشد. در این نگرش اخلاق در صحنه عمل کم رنگ و گاه حذف می شود.

– رابطه اخلاق و سیاست بر اساس ترجیح و تقدم اخلاق:
در این نگرش حفظ اصول اخلاقی و انسانی و پابندی به آن اصول، هر چند در تعارض با قدرت سیاسی باشد، مقدم شمرده می شود، البته تأمل و بررسی تاریخ حیات بشری بیانگر آن است که فقط در موارد محدودی این نوع رابطه محل توجه یا حکم فرما بوده است. باتوجه به این تقسیم بندی و در باب رابطه اخلاق و سیاست، چهار آموزه عمده وجود دارد که عبارتند از:

– تفکیک اخلاق از سیاست (نگرش غیراخلاقی سیاست)،

– تبعیت اخلاق از سیاست (نگرش اقتدار گرایانه)،

– دوگانگی اخلاق و سیاست (نگرش دوآلیسم)،

– یگانگی یا وحدت اخلاق و سیاست (۱)

الف) جدایی اخلاق از سیاست

ادعای اصلی این آموزه آن است که باید میان قواعد اخلاق و الزامات سیاست تفاوت قائل شد و بر اساس واقعیت و با در نظر گرفتن منافع و مصالح دست به اقدام سیاسی زد. بر اساس این رویکرد (که واقع گرایی سیاسی^۸ نیز نامیده می شود)، توجه به اخلاق در سیاست به شکست در عرصه سیاست منجر می شود؛ زیرا مدار اخلاق، حق و حقیقت است؛ حال آنکه لازمه سیاست دست شستن از اصول اخلاقی^۹ است و بدون دست های آلوده هیچ فعالیت سیاسی ممکن نیست (۲). مهمترین شارح این رویکرد، نیکولا ماکیاولی بود که اگر چه اخلاق را لازمه زندگی افراد می دانست، اما پابندی به آن را برای شهروان خطرناک می شمرد و می گوید: «هر که بخواهد در همه حال پرهیزگار باشد، در میان این همه ناپرهیزگاری سرنوشتی جز ناکامی نخواهد داشت، از این رو شهروندی که بخواهد شهروندی را از کف ندهد، می باید شیوه های ناپرهیزگاری را بیاموزد و هر جا که نیاز باشد به کار بندد» (۳). بر اساس این رویکرد به کارگیری اصول و آموزه های اخلاقی در عرصه سیاسی بسیار خطرناک است؛ چرا که سیاست مبتنی بر اقدام بر پایه قدرت در راستای تأمین مصلحت عمومی و منافع ملی است و با آموزه های اخلاقی که باید در زندگی شخصی و فردی جریان داشته باشد تضاد بنیادین دارد. این رویکرد توسط بسیاری از اندیشمندان سیاسی از زوایای مختلف مورد انتقاد قرار گرفته است: از جمله اینکه تفکیک اخلاق از سیاست موجب می شود تا هم دولت و هم جامعه رفتار و اقدامات خود را بر اساس کنار گذاشتن آموزه های اخلاقی^{۱۰} تنظیم کنند. حال آنکه تمامی دولت ها انتظار دارند شهروندان آنها اخلاقی رفتار کنند و از سوی دیگر غیراخلاقی رفتار کردن دولت ها موجب بروز بحران اعتماد و مشروعیت می شود و ساختار سیاسی را دچار بحران هویت و نفوذ می کند و در بلند مدت احتمال فروپاشی سیستم را افزایش می دهد.

ب) تبعیت اخلاق از سیاست

این نگرش، عمدتاً نتیجه رویکرد مارکسیسم – لنینیسم به اخلاق و سیاست است. بر اساس این نظریه، اخلاق تابع بی قید و شرط سیاست

آن بیطرفی این مقام از هر جهت و رسیدگی دقیق و بی طرفانه به سوابق کاندیداهاست.

رعایت اخلاق در انتخابات از آشکارترین جلوه های سیاست اخلاقی^۲ و سیاست اخلاقی میدان عملی شدن بسیاری از ارزش ها و فضایل اخلاق اجتماعی^۳ است. گذشته از اینکه بد اخلاقی های انتخاباتی به هیچ وجه زیبنده جامعه اسلامی متمدن و فضیلت گرای ایران نبوده و با مقاصد عالی حکومت اسلامی سازگار نیست، زیر پا گذاشتن اخلاق در انتخابات به صورت طبیعی موجب یأس، ناامیدی، نگرانی و تشویش در دل شهروندان می شود و این با فلسفه وجودی انتخابات در تضاد کامل قرار دارد.

طبق قانون اساسی عراق و قانون مقررات نامزدی برای منصب ریاست جمهوری شماره ۸ سال ۲۰۱۲ لازم است شخصی که عهده دار این منصب می گردد باید دارای حسن شهرت و تجربه سیاسی بوده و راستی و درستی و عدالت و وفاداری او به میهن مشهود بوده و فاقد محکومیت به جرائم مخل شرف باشد. [ماده ۶۸ قانون اساسی، و بند سوم و پنجم از ماده ۱ مقررات نامزدی منصب ریاست جمهوری].

همانطور که می دانیم اغلب این شروط مربوط به باطن اشخاص بوده و جز خدای تعالی کسی از آن خبر ندارد بجز مورد تجربه سیاسی که از طریق رزومه نامزد قابل تشخیص است و شایسته تر بود در این متن چنین ذکر می شد: برخوردار از تجربه اداری و حقوقی و سیاسی؛ و موضوع راستی و درستی نیازی به شاهد و مشهود ندارد زیرا اصل در افراد براءت آنها می باشد مگر آنکه رای قضائی قطعی در محکومیت شخص وجود داشته باشد [ماده ۱۹/ بند پنجم]. اما شرط عدم محکومیت در جرائم مخل شرف شرطی زائد می باشد زیرا مورد راستی و درستی (النزاهة) پیش از آن ذکر شده است؛ بلکه بهتر و شایسته تر بود در این ماده گفته شود: دارای محکومیت به هیچیک از جرائم ذکر شده در قوانین کیفری داخلی نباشد بجز جرائم سیاسی در نظام پیش از سال ۲۰۰۳.

با توجه به آنچه بیان شد مطالعه حاضر با هدف بررسی مولفه های اخلاقی عدالت^۴ و برابری نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در قانون اساسی ایران و عراق انجام شده است.

بحث

رابطه سیاست و اخلاق

موضوع نسبت اخلاق با سیاست^۵، یکی از موضوعات اساسی فلسفه سیاسی است که در همه دوره های تاریخی مورد توجه بوده است و اندیشمندان و فلاسفه بسیاری تلاش کرده اند تا به تبیین سازگاری یا ناسازگاری این دو مقوله با هم بپردازند. در یک نگرش کلان رابطه اخلاق و سیاست به دو گونه قابل تقسیم و بررسی است:

– رابطه اخلاق و سیاست بر پایه ترجیح سیاست: در این برداشت اصالت و ترجیح با حفظ قدرت سیاسی است، هر چند بهای آن

و عمل انقلابی است و ارزش خود را از آن می گیرد. حال آنکه خود عمل انقلابی و سیاست به توجیه اخلاقی^{۱۱} نیاز ندارد و عین اخلاق و فضیلت دانسته می شود. در این رویکرد، نه تنها اصلاتی برای اخلاق قائل نمی شوند بلکه اخلاق از منافع مبارزه طبقاتی پرولتاریا به دست می آید (۴). آنتونیو گرامشی، لنین و لئون تروتسکی نظریاتی دارند که بسیار نزدیک به اخلاق اقتدار منشانه و نظریه تبعیت اخلاق از سیاست است. لنین در نوشته های خود آنجایی که بحث درباره مسائل اخلاقی می شود، می نویسد که اخلاق تحت نفوذ منافع مبارزه طبقه پرولتاریا قرار دارد و «برای ما اخلاقی که از خارج از جامعه برآمده باشد، وجود ندارد و یک چنین اخلاقی جز شیادی چیزی دیگر نیست». «هنگامی که مردم از ما درباره اخلاق سؤال می کنند می گوییم برای یک کمونیست، کل اخلاق در رابطه با آن نظم و دیسپلین آهنین و در مبارزه آگاهانه علیه استثمار معنا می یابد» (۱)

به طور کلی در این رویکرد، هیچ اصلی به جز منافع طبقه پرولتاریا و حزب نماینده آن به رسمیت شناخته نمی شود. اگر منافع حزب و طبقه مزبور اقتضا کند، مرتکب جنایاتی می شوند که به نظر خودشان اخلاقی است (۵). به تبع انتقادهایی که به نگرش تفکیک اخلاق و سیاست وارد است به این رویکرد نیز وارد است.

مفهوم عدالت و برابری

مفهوم عدالت در طول تاریخ اندیشه مفهومی مناقشه برانگیز بوده است. چنین شبکه ای امکان تصور هر یک از مفاهیم مرتبط را به جای خود مفهوم عدالت افزایش می دهد (۶). در این میان دیدگاه جان رالز حائز اهمیت است. او برای عدالت دو اصل قائل است. اول حرمت مفهوم آزادی است و اصل دوم حرمت تفاوت به شرط ساخت بهترین حالت ممکن برای محروم ترین گروه های جامعه. مایکل والزر (۱۳۹۴) با بهره گیری از اصل حرمت تفاوت رالز تلاش نمود آن را بسط داده و برخلاف نظریه وحدت گرایانه عدالت رالز، نظریه ای تنوع پذیر از عدالت اجتماعی ارائه دهد. والزر اصل تفاوت رالز را زمانی امکان پذیر دانست که انحصار ثروت در حوزه های مختلف زندگی شکسته شود. راه حل والزر برای شکستن این انحصار مفهوم برابری پیچیده بود. برابری پیچیده به این امر اشعار دارد که یک جامعه از حوزه های مختلف مانند خانواده، فرهنگ^{۱۲}، اقتصاد^{۱۳}، سیاست تشکیل شده است. هر حوزه دارای موهبتی اجتماعی است که مبدل به معیار مسلط درون محدوده آن حوزه می شود. حال اگر معیار هر حوزه اجتماعی درون حوزه خود محدود شود و مرز حوزه ها از هم باز شناخته شوند، می توان از برابری درون هر حوزه اجتماعی بحث کرد؛ اما معمولاً حوزه ها از طریق معیارهای (موهبت اجتماعی مسلط) خود در پی سلطه بر دیگر حوزه ها هستند. سلطه فقط زمانی منتفی می شود که مواهب اجتماعی به دلایلی متمایز و درونی توزیع شوند. در این نگاه عدالت توزیعی^{۱۴} هنر تفاوت گذاری و تفکیک است (۷). والزر در تعریف صوری «برابری پیچیده» چنین می گوید: جایگاه هیچ شهروندی را در یک حوزه یا در نسبت با یک موهبت اجتماعی نمی توان با استناد به جایگاه او در حوزه ای دیگر و در نسبت

با دیگر مواهب اجتماعی تضعیف کرد. هیچ موهبت اجتماعی مانند X را نباید در میان افرادی توزیع کرد که موهبت اجتماعی دیگری مانند Y را دارند صرفاً به این علت که آنها را را دارند، بی توجه به معنای X... . برابری پیچیده تسهیم یا تقسیم نمی کند T بلکه راهنمای ما در مطالعه معنای مواهب اجتماعی و نیز در بررسی درونی حوزه های متفاوت توزیع است (۸). عدالت والزر مفهومی است برگرفته از ادراک افراد در جوامع خاص هر جامعه ای بر اساس سنت، تاریخ، فرهنگ، شرایط زمانی و مکانی خود جامعه ای خاص است و موجب ادراک احتمالاً متفاوتی از معیار عدالت در میان مردمان خود می شود. البته انسان ها حقوقی و رای حق حیات و آزادی دارند. اما این حقوق به خاطر اشتراک آنان در انسان بودن نیست، بلکه نتیجه برداشت های مشترک از مواهب اجتماعی است. در نتیجه عدالت یک برساخته بشری است و بعید است بتوان آن را فقط و تنها به یک شیوه ساخت (۸).

نقش اخلاق در تعیین شرایط نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در حقوق ایران

مطابق صدر اصل ۱۱۵ قانون اساسی و بند (۱) ماده ۳۵ قانون انتخابات ریاست جمهوری، رئیس جمهور باید از میان «رجال سیاسی و مذهبی» انتخاب شود. شاید این شرط پیش از آنکه گویای جنسیت داوطلبان باشد، مبین چهره ی اجتماعی آنان است. که با داشتن شهرت فراوان مذهبی و سیاسی نزد مردم، خود را برای رقابت انتخاباتی آماده می کنند. اما بی شک اصل، برابری^{۱۵} زن و مرد در احراز پستها و مشاغل اهمیت دارد و بر اساس دیدگاه موافقان نامزدی زنان در پست ریاست جمهوری این واژه رجال در محدودیت زنان نیست و تنها باید در جایی آن را اعمال کرد که بدان تصریح شده باشد (۹). از جایی که موضوع دموکراسی و اعتنا به رأی مردم، از طرف متفکران و دانشمندان جامعه ی بشریت اعم از انبیاء الهی، فلاسفه، معلمین اخلاق و پیروان آنان وارد فکر و متن جامعه شده، به نظر می رسد، تکیه بر رضایت مردم از عمده ترین شروط انتخاب نامزدهاست.

به طور کلی شرایط نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در حقوق ایران عبارتند از:

۱. دین محوری و ارزش گرایی اسلامی.
۲. کرامت انسانی و عزت نفس.
۳. قانون محوری و قانون گرایی.
۴. وفای به عهد و امانت داری.
۵. احساس تعلق و مسئولیت جمعی.
۶. پاسخ گویی و نقد پذیری.
۷. صداقت و راستی.
۸. وفاق و اعتماد اجتماعی.
۹. حق محوری و انصاف.

۱۰. مشارکت حداکثری.

۱۱. همبستگی، استقلال و اقتدار ملی.

۱۲. پاک دستی و پرهیزکاری مالی.

۱۳. حفظ منافع ملی و مصالح اسلامی و احترام به آنها.

۱۴. رشد و تعالی فرهنگ مناسب سیاسی، اجتماعی.

اولویت دادن صرف به منافع عمومی هنگام انجام وظایف شغلی بدون اینکه منافع شخصی هدف اصلی یا مشترک باشد. در واقع، بی طرفی در کارهای دولتی حمایت منافع عمومی است از طریق جرم انگاری و مجازات رفتاری که در آن کارمند از طریق شغل خود به دنبال کسب منافع و اغراض شخصی است (۱۳).

۳. درستکاری (الاستقامه): "الاستقامه" (راستی و درستی) در لغت

به معنی ایستادگی و پایداری و استقامت انسان است یعنی پابندی به راه مستقیم و راست (۱۴) و شخص مستقیم (درستکار) کسی است که در او انحراف و کجروی وجود نداشته باشد (۱۵) از این مطالب مشخص می شود راستی درستی (الاستقامه) صفتی است که موجب می شود دارنده آن واجبات را انجام داده و گناهان آشکار را مرتکب نشود. این صفت مجموعه بسیاری از صفات نیک مانند تقوا، امانت داری و صداقت را در بر می گیرد و صفات بدی مثل دروغ، فریب و خیانت را نفی می کند. همچنین فرد درستکار، به رعایت آداب عمومی و عرف اجتماعی نیز پایبند است. از نظر حقوقی، درستکاری به معنای پابندی به قوانین و مقررات وضع شده و عدم تخلف از آنهاست و به این ترتیب، به عنوان یک اصل کلی در بنیان قواعد قانونی دیگر قرار می گیرد. فسق، در مقابل درستکاری قرار دارد و از آن جا که نمی توان فرد فاسق و غیر امین را محل امانت قرار داد لذا نامزدی فرد فاسق برای ریاست جمهوری نیز جایز نیست؛ زیرا فسق او معمولاً او را از انجام کامل وظایف ریاستی باز می دارد.

۴. عدالت: عدالت، از یک لحاظ مفهومی کلی و مطلق است و از

لحاظ دیگر مفهومی نسبی است که با توجه به زمان و مکان تغییر می کند. اما می توان آن را به عنوان «وادر نمودن نفس بر دادن حق به حق دار» تعریف نمود. عدالت همچنین به صورت احساسی از خوشحالی یا ناراحتی، رضایت یا ناراضی در مقابل موافقت یا مخالفت یک واقعه با وجدان اخلاقی، ظاهر می شود (۱۶) عدالت تنها به معنای خودداری از آسیب رساندن به دیگران و دادن حق به صاحب حق محدود نمی شود، بلکه فراتر از آن، به معنای ایجاد تعادل بین منافع متضاد نیز می باشد که موجب تحقق و پیشرفت جامعه انسانی می گردد. بدیهی است که مهم ترین پایه های عدالت، برابری، آزادی و تساوی فرصت ها هستند (۱۶) اما برابری به معنای برابری در ثروت یا یکسان سازی رفتارها نیست، بلکه به معنای حمایت ارائه شده از طرف جامعه نسبت به افراد است در خصوص حقوق و مزایای قانونی که افراد از آن برخوردار هستند (۱۷). قانون اساسی عراق سال ۲۰۰۵ بر اصل برابری تأکید ویژه ای داشته است. این قانون تصریح می کند: «همه عراقی ها در برابر قانون برابرند و هیچ گونه تبعیضی بر اساس جنسیت، نژاد، قومیت، اصل و نسب، رنگ پوست، دین، مذهب، عقیده، نظر، وضعیت اقتصادی یا اجتماعی وجود ندارد». (ماده ۱۴ از قانون اساسی عراق سال ۲۰۰۵). اما در مورد آزادی، نیازی به گفتن نیست که تفکر مدرن بر این توافق دارد که آزادی مطلق وجود

نقش اخلاق در تعیین شرایط نامزدهای انتخابات ریاست

جمهوری در حقوق عراق

قانون اساسی جمهوری عراق سال ۲۰۰۵ نیز در همین راستا، شرایط اخلاقی را برای نامزدی ریاست جمهوری تعیین کرده است که به شرح زیر می باشد:

۱. حسن شهرت: منظور از حسن شهرت تصورات مثبت و نظرات

خوبی است که دیگران درباره یک فرد یا جامعه دارند. برعکس آن، سوء شهرت است (۱۰). اما اهمیت حسن شهرت برای افراد به طور کلی و برای رئیس جمهور به طور خاص چیست؟ معیارهای سنجش حسن شهرت چه اموری هستند؟ این ها سوالاتی هستند که با توجه به ذکر شدن آن در قانون اساسی باید مورد بررسی قرار گیرند. در واقع، اهمیت حسن شهرت در دو امر نهفته است: اول: تأثیر درونی حسن شهرت؛ که باعث آرامش روانی و افزایش روحیه فرد می شود. به طور طبیعی، وقتی انسان در محیطی زندگی می کند که در آن مورد احترام و قدردانی قرار داشته و به دلیل اعمال نیکش مورد ستایش قرار می گیرد، معمولاً برای تلاش بیشتر تشویق می شود. نکته مرتبط با این موضوع اینکه فقها در باب تجارت ذکر می کنند معامله با افراد پست مکروه است، یعنی کسانی که اهمیت نمی دهند به دیگران چه می گویند و به حرف ناپسندی که دیگران به آنها می گویند نیز اعتنایی نمی کنند، چرا که این افراد از نظر روانی سالم نیستند (۱۱). دوم: تأثیر بیرونی. انسان تا زمانی که در جامعه زندگی می کند به دیگران وابسته است. فردی که دارای حسن شهرت است می تواند امور زندگی خود را به راحتی و آسانی اداره کرده و به اهداف خود برسد. این موضوع به وضوح قابل مشاهده است؛ زمانی که سوء شهرت بر جامعه ای حاکم شود، افراد آن جامعه در تعاملات خود با سایر جوامع با مشکل مواجه می شوند و همین امر در مورد افراد نیز صادق است.

۲. بی طرفی (النزاهة): در واقع، بی طرفی و امین بودن شرطی

شرعی برای کارهای دولتی است، حتی قبل از اینکه حکمی وابسته به قانون اساسی باشد باشد. همان طور که خداوند متعال می فرماید: تعالی (...یا أبتِ استاجره إن خیر من استاجرت القوی الامین) (۱۲) و وصف امانتدار به معنای پاکدستی و عدم خیانت در کسی است که مسئولیت کارهای دولتی را بر عهده دارد. با شرط "النزاهة" ضرورت بی طرفی کارمند دولت در انجام وظایف بدون هیچ گونه انگیزه شخصی مورد تأکید قرار گرفته است یعنی لزوم

کرد. به ویژه اینکه می دانیم قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ سال ۱۹۶۹ هنوز هم اجرا می شود (۲۱).

ویژگی های اخلاقی نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در حقوق ایران

نیازی به توضیح نیست که جامعه طالب مدیری است که از مراتب اخلاقی شایسته برخوردار باشد. اصل (۱۱۵) قانون اساسی شرایط اخلاقی "حسن سابقه، امانت و تقوی" را مورد تأکید قرار داده است. این شرایط بیانگر وضعیت اخلاقی، روحی و اجتماعی فرد است. اساساً شخصی که می خواهد عالی ترین مقام کشور بعد از رهبری را عهده دار شود باید فردی امین و متقی باشد. اما دست یافتن و شناسایی امانت و تقوی در افراد کاری سخت و مشکل است. امانت و تقوی اصولاً امری درونی به شمار می رود و از این جهت، چه بسا افراد، خصلت واقعی خویش را کتمان کرده و با ظاهرسازی خود را موجه جلوه دهند. معذک، تجارب عملی و کردار گذشته تا حدودی می تواند معرف سوابق اخلاقی داوطلبان باشد. به این خاطر است که قانونگذار شرط "حسن سابقه" را مقدم بر دیانت و تقوا بیان کرده است. اصل (۱۱۵) قانون اساسی در بیان شرایط داوطلبان ریاست جمهوری اساساً حاوی صفات و شرایط ایجابی است؛ کسی که دارای شرایط اخلاقی «حسن سابقه و امانت و تقوا» است، قطعاً سابقه کیفری ندارد و احیاناً علیه قوانین انتخاباتی مرتکب جرمی نشده است. به عبارت دیگر، صرف نداشتن محکومیت کیفری برای احراز صلاحیت داوطلبان کافی نیست، بلکه آنان باید دارای تعدادی صفات مثبت باشند که البته (همانگونه که ذکر شد) اثبات آنها همیشه کار آسانی نیست (۲۲). در هر حال، اینها خصوصیتی است که برای رسیدن به آنها توجه به سابقه افراد ملاک عمل قرار می گیرد. بدین ترتیب که افراد در سوابق خود، دارای سابقه بد خیانت و اموری از این قبیل نباشد و با توجه به قانون معیار نهایی در این خصوص نظر شورای نگهبان است و لازمه آن بیطرفی این مقام از هر جهت و رسیدگی دقیق و بی طرفانه به سوابق کاندیدهاست.

۱. **حسن سابقه:** برای شناختن سوابق افراد باید به بازتاب شخصیت آنها در افکار عمومی مراجعه کرد؛ گرچه ممکن است نتوان به طور قطع بر این جنبه حساب کرد؛ اما معیار خوبی برای شناخت افراد به نظر می رسد. امام علی (ع) می فرماید: افراد شایسته را از طریق آنچه خدا بر زبان بندگان جاری می کند می توان شناخت. بنابراین در گزینش مدیران باید سوابق آنها را در نظر گرفت، همان گونه که خود آنها نیز باید سوابق افراد زیر دست خود را در نظر بگیرند.

۲. **امانت:** رئیس جمهور بر اساس رویه مذکور در قانون اساسی موظف است در مجلس شورای اسلامی در حضور نمایندگان مجلس، رئیس قوه قضائیه و اعضای شورای نگهبان سوگند یاد کند. صیانت از آرای مردم از عمده مفاهیم امانت داری محسوب می شود. رئیس جمهور باید امین مردم و نظام باشد. شروط وثاقت

ندارد، بلکه آزادی با محدودیت های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که مصلحت جامعه ایجاب می کند، همراه است. آزادی در واقع توانایی انسان برای انجام اعمالی است که به دیگران آسیب نرساند. اما برابری فرصت ها به معنای تلاش برای از بین بردن تفاوت ها و امتیازهای ساختگی و فراهم کردن فرصت برای هر فردی در جامعه است تا به اندازه ی توانایی ها و شایستگی هایش از نعمت های جامعه ای که به آن تعلق دارد بهره مند شود (۱۸). قانون اساسی عراق سال ۲۰۰۵ به اصل برابری فرصت ها اشاره کرده و تصریح نموده است: «برابری فرصت ها حق است که برای همه عراقی ها تضمین شده و دولت موظف است اقدامات لازم برای تحقق آن را انجام دهد. برای اینکه شخص نامزد ریاست جمهوری برخوردار از شرط عدالت باشد، باید ویژگی اخلاص و وفاداری نسبت به میهن را داشته باشد. بسیاری از نظام های اداری، "وفاداری نسبت به میهن" را به عنوان یکی از وظایف اصلی کارمندان و موظفین در مناصب عمومی مطرح می کنند. این وظیفه در کنار وظایف شغلی دیگری مانند انجام دقیق، امانتداری و صادقانه کار، از کارمند انتظار می رود (۱۹) از این رو، طبیعی است که این ویژگی در فردی که برای ریاست جمهوری نامزد می شود، شرطی اولیه باشد (۲۰).

۵. عدم محکومیت به جرائم مخل شرف (برخی جرائم

کیفری و اقتصادی): ماده (۶ / آ / ۲۱) قانون مجازات عراق مصوب (۱۹۶۹ میلادی)، جرایم مخل شرف را مشخص کرده و مقرر داشته است که: «... جرایم زیر سیاسی محسوب نمی شوند حتی اگر با انگیزه سیاسی واقع شده باشند: ... ۶- جرایم مخل شرف مانند سرقت، اختلاس، جعل، خیانت در امانت، کلاهبرداری، رشوه و تجاوز به ناموس ...». قابل ذکر است که قانون گذار عراقی این جرایم را به عنوان مثال آورده است، نه به عنوان حصر و قانون مجازات یا هیچ قانون دیگری، جرایم مخل شرف یا معیار مشخصی برای تعیین آنها را تعریف نکرده است. قانون اساسی سال ۲۰۰۵ برای نامزدی در پست ریاست جمهوری شرط کرده است که فرد محکوم به جرم مخل شرف نباشد. ما با نظر استاد دکتر علی یوسف الشکری موافقیم که معتقد است قانون گذار می تواند در تدوین این شرط دقیق تر عمل کند. عبارت "جرم" (الجریمه) هم شامل تخلف و هم جنایت می شود، در حالی که بی شک تخلفات و جنحه ها مخل شرف نیستند و جرم مخل شرف تنها جنایت می باشد. از یک سو، باید معیار جدیدی برای جرایم مخل شرف در عراق وضع شود. زیرا تصمیمات شورای فرماندهی انقلاب منحل شده، بسیاری از جرایم عادی را در زمره جرایم مخل شرف (منافی شرافت و کرامت) قرار می داد. از جمله این جرایم می توان به عضویت در احزاب سیاسی غیر از حزب بعث منحل، تخلف از خدمت سربازی، عدم حضور در "جیش القدس" و سایر اعمالی که حزب بعث بطور خاص وضع کرده بود، اشاره

است و این بخش مهمی از چارچوب قانونی برای برگزاری انتخابات واقعی و معتبر می باشد که به طور منصفانه تنوع اندیشه سیاسی در عراق را منعکس می کند و این امر از طریق تشویق و توسعه نهادهای سیاسی در سراسر عراق انجام می شود. اما آنچه در این متن قابل توجه است، این است که این متن به صورت مطلق آمده است. آیا می توان از این متن چنین برداشت کرد که قانون اساسی به اعضای حزب بعث منحل شده نیز اجازه می دهد تا -با تاسیس حزب سیاسی یا پیوستن به یکی از احزاب موجود در عراق یا تاسیس مجدد بعث با نامی دیگر- مجدداً به قدرت بازگردند؟ به نظر می رسد قانونگذار قانون اساسی باید در هنگام تدوین این متن، این وضعیت را در نظر می گرفت.

۲. شرط وابستگی به فراکسیون های پارلمانی: احزاب سیاسی نقش محوری در نظام های دموکراتیک ایفا می کنند و همچنین از جایگاه رئیس دولت به ویژه در نظام های جمهوری حمایت می کنند. رئیس دولت در این نظام ها غالباً رهبر حزب پیروز در انتخابات پارلمانی است و هنگامی که دولت تشکیل می شود، رئیس جمهور دست برتر را در تشکیل آن خواهد داشت و در نتیجه این دولت وفادار به او خواهد بود و جهت گیری های سیاسی او را اجرا خواهد کرد. در این حالت، رئیس جمهور با دشواری در اعمال اختیارات خود و هدایت سیاست های عمومی به شیوه ای که می پسندد، مواجه نخواهد شد (۲۴).

راهکارهای مشارکت اخلاق مدار نامزدها در انتخابات در حقوق ایران

در ذیل به مهم ترین این راهکارها اشاره می شود.

۱. ایجاد ضوابط سختگیرانه تر در مرحله ثبت نام: غالباً شروط سخت گیرانه در تدوین قوانین و مقررات انتخابات این انتقاد را برمی انگیزد که حقوق شهروندی آحاد مردم تضییع شده، این در حالی است که سهل انگاری در تدوین شرایط مذکور نیز، موجب بیان این گونه انتقادات است. بدین ترتیب، دقت در تدوین شرایط مذکور علاوه بر تأثیرات مثبت در عملکرد انتخاب شوندگان و بهره مندی از فعالیت آنها توسط انتخاب کنندگان، مانع از بروز انتقادات است.

۲. نظارت بر تبلیغات: به دلیل اینکه شهروندان در معرض تبلیغات مختلف از سوی نامزدهای انتخاباتی قرار می گیرند، حداقل حقوق شهروندان این است که با تبلیغات صحیح مواجه شوند تا زمینه انتخاب آگاهانه فراهم شود. هرچند امروزه دایره و گستره تبلیغات وسعت یافته، ولی متأسفانه نظارت بر تبلیغات در ایران اندک است. رسانه های جمعی ابتدا منحصر به مطبوعات و رسانه های نوشتاری بود، سپس رسانه های شنیداری مانند رادیو، تلویزیون و اینترنت به آن افزوده شد. در همه کشورهای دارای تکنولوژی ارتباطات جمعی، رسانه ها در شکل دادن به جهت

از مولفه های مستتر در امانت محسوب می شود. جمهوری اسلامی ایران نظامی است که بر پایه اعتقاد به اصول دین و مذهب شیعه بنیان گذاری شده است. بدیهی است که دست اندرکاران اصلی و مدیران سیاسی نظام باید معتقد به این مبانی باشند تا بتوان به بقای نظام امیدوار بود. ایمان و اعتقاد به مبانی جمهوری اسلامی ایران که در سوگند نامه رئیس جمهور در مجلس نیز قرائت می شود از شروطی است که امانت از آنها به ذهن متبادر می شود.

۳. تقوا: تقوا اسم مصدر از ماده وقایه به معنای محافظت کردن نفس از آلوده شدن به گناه و آنچه می ترسد به کار رفته است. در اصطلاح شرع تقوا عبارت است از: حفظ نفس از گناه و از آنچه شایسته نیست انجام شود. تقوا در آیات و روایات عامل سعادت و رستگاری انسان و یکی از هدف های نزول قرآن معرفی شده و رعایت آن مورد تأکید فراوان قرار گرفته است. همچنین در اهمیت و ضرورت تقوا ذکر این نکته ضروری است که بدون آن، اخلاق و ایمان مفهومی ندارد، همان طور که امیر مومنان (ع) فرمودند: پرهیزگاری پیشوای اخلاقیات است و ایمان بدون تقوا سود نمی دهد.

۴. مسئولیت پذیری، مدیریت و تدبیر: رئیس جمهور باید قدرت و توانایی لازم را برای اداره و گرداندن مسئولیت های سنگین را داشته باشد. لذا کسانی که می خواهند مسئولیت خطیر ریاست جمهوری را بر عهده گیرند، لزوماً باید دارای مدیریت و تدبیر کافی باشند. زیرا اداره امور پیچیده کشور بدون وجود این شرط، امری عقیم و مضر برای آینده کشور به نظر می رسد. آگاهی به امور سیاسی و شناخت عمیق و دقیق مسایل داخلی و بین المللی و مسئولیت پذیری مقدمه مدیریت صحیح می باشد.

ویژگی های اخلاقی نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در حقوق عراق

در اجرای عملی مفاد قانون اساسی سال ۲۰۰۵، شرایط دیگری نیز برای نامزدی در انتخابات ریاست جمهوری تعیین شده است که به شرح زیر می باشد.

۱. آزادی حزبی: آزادی حزبی به این معناست که هر فرد حق دارد به حزبی بپیوندد که با عقاید و افکار او همسو است و حق دارد در فعالیت های حزبی شرکت کند. حق فعالیت حزبی یکی از مهم ترین حقوقی است که باید برای همه افراد تضمین شود، چه با پیوستن به احزاب موجود یا تشکیل احزاب جدید. علت این موضوع نقش مهمی است که احزاب سیاسی در زندگی جامعه ایفا می کنند. وجود احزاب سیاسی به نوع نظام حاکم و میزان آزادی که برای تشکیل و مشارکت احزاب در قدرت از طریق مجاری قانونی بستگی دارد (۲۳). در واقع، قانون اساسی حق تاسیس انجمن ها و احزاب سیاسی و عضویت در آنها را تضمین کرده

گیری های اصلی و افکار عمومی مردم، نقش مستقیم دارند (۲۵). به نظر می رسد بهتر است قوانین وضع گردد تا در تبلیغات انتخاباتی، هر اقدامی که با مستمسک قرار دادن عقاید مذهبی و گرایش های قومی، طبقاتی، اعتقادی و منطقه ای به منظور جلب آراء یا موجب صرف نظر کردن رأی دهندگان از أخذ رأی شود، ممنوع گردد و مجازات هایی علیه مجرمان در نظر گرفته شود (۲۶).

۳. تنبیه کاندیدای متخلف: در قانون انتخابات کشور ایران، ماده یا موادی پیش بینی نشده است که اصل صداقت در تبلیغات را پوشش دهد. ممکن است در نگاه نخست، نائل شدن به چنین اصلی دور از ذهن باشد؛ زیرا شاید نتوان مرجعی را برای بررسی این موضوع که آیا تبلیغات یک کاندیدا صادقانه است یا خیر؟ پیش بینی نمود؛ اما لااقل می توان در صورت احراز این امر به هر طریق، برای نامزد خاطی مجازات یا جریمه ای در نظر گرفت تا بدین وسیله، تبلیغات از حالت شعارگویی صرف خارج گردد و ارائه مطالب خلاف واقع - صرفاً به منظور پیروزی در انتخابات به یک تبلیغات مفید و صادقانه تبدیل شود (۲۷).

۴. اصل مساوات در تبلیغات: دولت باید برای کسانی که دارای تخصص، شایستگی و حسن شهرت بوده اند، ولی به لحاظ اقتصادی ضعیف هستند، امکانات اولیه و ضروری برای شرکت در انتخابات را فراهم کند. همچنین رسانه ها باید به صورت مساوی در اختیار نامزدها قرار گیرد. این مسئله هم باید توسط مقام برگزارکننده انتخابات تأمین و تضمین شود و هم داوطلبان باید به طور مساوی سعی در استفاده از امکانات رسانه ای نمایند (۲۷) البته چالش ها و راهکارهایی که در زمینه مشارکت سیاسی و انتخابات در جمهوری اسلامی ارائه شد، همه موارد را در برنمی گیرد؛ ولی در این مجال اندک به مهم ترین آنها پرداخته شد. مشخص است که مهم ترین دلیلی که باعث شکل گیری چالش های مزبور شده است، نبود ساز و کارهایی برای مشارکت قانونی افراد در صحنه جامعه و سیاست است؛ به عبارت دقیق تر، وقتی صحنه فعالیت مهیا نباشد، به طریق اولی، اطلاعات و آگاهی های سیاسی نیز شکل نمی گیرد (۲۸).

راهکارهای مشارکت اخلاق مدار نامزدها در انتخابات در حقوق عراق

تدابیر داخلی برای رفتار اخلاقی در روند انتخابات به چند دسته تقسیم می شود که مهم ترین آنها عبارتند از:

۱. تدابیر اجتماعی: از جمله تدابیر اجتماعی می توان به ضرورت پرداختن به ساختار نظام سیاسی جامعه جدید عراق اشاره کرد. این کار از طریق تشکیل یک هیئت سیاسی امکان پذیر خواهد بود که می تواند به بهبود نظام سیاسی دولت عراق در بلندمدت کمک نماید. به ویژه از طریق تشدید مجازات در صورت تخلف از قوانین و دستورالعمل های مربوط به تبلیغات انتخاباتی نامزدها، همچنین

اتخاذ تدابیر اجتماعی برای مبارزه با جرم خشونت انتخاباتی در جامعه عراق از طریق ایجاد یک سازوکار مؤثر برای نظارت دولت بر منابع مادی و مالی که برای حمایت از نامزدهای انتخابات استفاده می شود. همچنین نظارت بر فعالیت احزاب و جنبش های سیاسی که در روند انتخابات شرکت می کنند (۲۹). همچنین باید وضعیت اجتماعی همه ساکنان کشور بهبود یابد، که از جمله تدابیر اجتماعی مهم برای مبارزه با جرم خشونت انتخاباتی در جامعه عراق به شمار می رود، تا فقرا مجبور به فروش حق رای خود در ازای مبلغ اندک یا کالاهای مادی و تخصیص حقوق به عنوان کمک هزینه و مسکن نشوند. این تدابیر اجتماعی می تواند به میزان قابل توجهی از جرم خشونت انتخاباتی در عراق بکاهد (۳۰).

۲. تدابیر قانونی: از جمله اقدامات لازم برای مبارزه با جرم خشونت انتخاباتی در جامعه عراق، می توان به توسعه برخی از قوانین ملی اشاره کرد، زیرا بهبود قوانین انتخاباتی چه در سطح فدرال و چه در سطح انتخابات شوراهای استان ها یا شوراهای محلی امری ضروری بوده و موجب کاهش خشونت انتخاباتی خواهد شد. همچنین لازم است از طریق ارتقای مراحل ثبت نام رای دهندگان، و توجه به منابع مالی و مادی و هزینه های اختصاص داده شده برای مبارزات انتخاباتی، کنترل کامل بر انتخابات تقویت شود، همچنین لازم است مسئولیت قانونی و سیاسی نامزدها در قوانین عراق تقویت شود (۳۱).

۳. تدابیر سازمانی و اداری: ایجاد کمیته ویژه وابسته به مجلس نمایندگان به عنوان یکی از تدابیر سازمانی و اداری برای مبارزه با جرم خشونت انتخاباتی در جامعه عراق محسوب می شود و نقش این کمیته نباید فقط به عنوان دستگاهی برای نظارت عمومی بر سلامت انتخابات باشد، بلکه همچنین باید پلیس را از همه تخلفات و جرایمی که در زمان انتخابات رخ می دهد، مطلع گرداند. اینگونه می توان نقاط ضعف در روند انتخابات را پیدا نمود (۲۹).

۴. تدابیر تبلیغاتی: رسانه ها باید از طریق ارائه اطلاعات موثق درباره نامزدهای انتخابات، به روند انتخابات در این زمینه کمک کنند و مقامات دولتی باید از رسانه ها بخواهند که این کار را در محدوده قوانینی که آن را تنظیم می کنند، انجام دهد. اگر دولت اقدامات مناسب و مؤثری را برای آگاه سازی رای دهندگان درباره اطلاعات مربوط به نامزدها انجام ندهد، نخواهد توانست با افکار عمومی به طور صادقانه رفتار نماید.

۵. تدابیر جامعه مدنی: تقویت نقش جامعه مدنی در تأثیرگذاری بر روند سیاسی و انتخاباتی، از اهمیت کمتری برخوردار نیست به ویژه به دلیل عدم تحمل جامعه در برابر فساد در اشکال مختلف آن. بنابراین جامعه مدنی می تواند بر عملیات سیاسی از طریق انتخاب نامزد های صالح تأثیر بگذارد و بعد از انتخابات که شهروندان آرای خود را به نامزدها و احزاب و گروه های سیاسی

- با توجه به اینکه در نظام جمهوری اسلامی ایران بر یگانگی سیاست و اخلاق تأکید می شود، ضرورت دارد از روش ها و رویکردهای غیراخلاقی برای پیروزی در انتخابات احتراز شود. به ویژه آنکه استفاده نامزدها از شیوه های تخریبی می تواند موجب رویگردانی مردم از حضور در انتخابات شود.

- رقابت سالم و انتخاب آگاهانه شهروندان در گرو بیان و اعلام صادقانه برنامه های انتخاباتی از سوی کاندیداها و احزاب سیاسی است. ضرورت دارد نامزدهای انتخابات با آگاهی از مقدرات و محذورات و سنجش صحیح توانایی ها مبادرت به اعلام برنامه های خود کنند و به وعده های داده شده، پایبند و متعهد باشد.

- بزرگ نمایی مشکلات و القای بن بست، ناامیدی و یأس توسط احزاب و نامزدها در فرایند انتخابات می تواند روحیه خودباوری ملی و تحول را در جامعه از بین ببرد. بنابراین ضرورت دارد احزاب و نامزدها با امیدآفرینی، زمینه را برای مشارکت مردم در عرصه های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و تمایل آنها به اثربخشی، پیشرفت و تحول را افزایش دهند.

- قانون اساسی عراق در خصوص نقش رئیس جمهور در انتصاب سفرا و پذیرش سفرای خارجی، توازن مناسبی ایجاد نکرده است. از یک سو، قانون اساسی هیچ نقشی برای رئیس جمهور در مشارکت با هیئت وزیران و مجلس نمایندگان در انتخاب و انتصاب سفرای عراق قائل نشده، اما از سوی دیگر به رئیس جمهور این اختیار انحصاری را داده که سفرای خارجی را بپذیرد. این در حالی است که در نظام های پارلمانی معمولاً اختیار پذیرش سفرای خارجی به نخست وزیر یا هیئت وزیران به صورت جمعی واگذار می شود. بنابراین، به مجلس قانونگذاری عراق پیشنهاد می شود که یا همسو با اصول نظام های پارلمانی عمل کند، یا با اعطای اختیار پذیرش سفرای خارجی به مجلس نمایندگان و هیئت وزیران - پس از آنکه اختیار انتصاب سفرا را به آنها داده است - این نقیصه را برطرف نماید.

- ماده ۷۶ قانون اساسی عراق مقرر می دارد: "بند اول - رئیس جمهور موظف است ظرف پانزده روز از تاریخ انتخاب خود، نامزد بزرگترین ائتلاف پارلمانی را برای تشکیل کابینه معرفی نماید." اما در عمل، خطر مداخله فراتر از اختیارات قانونی رئیس جمهور پس از انتخابات مجلس سال ۲۰۰۶ آشکار شد. زمانی که رئیس جمهور و فراکسیون پارلمانی مرتبط با او، بر خلاف نص صریح قانون اساسی، از پذیرش نامزد ائتلاف عراق واحد (بزرگترین ائتلاف پارلمانی آن زمان) برای پست نخست وزیری خودداری کردند، این اقدام کشور را وارد بحران سیاسی نمود و در نهایت ائتلاف مذکور را مجبور به کنار گذاشتن نامزد خود و معرفی فردی توافقی کرد. لذا به مجلس قانونگذاری عراق پیشنهاد می شود: با تصریح الزام رئیس جمهور به معرفی نامزد بزرگترین ائتلاف پارلمانی، از تکرار چنین مواردی جلوگیری شود و نحوه برخورد با موارد امتناع یا خودداری رئیس جمهور از این تکلیف، به صورت شفاف در متن قانون اساسی پیش بینی گردد.

داده اند مسئولیت حل مشکلات به آنها واگذار می شود. لذا فقط آگاهی واقعی جامعه مدنی می تواند به انتخاب گروه های صالح از نامزدها کمک کند که از یک سو، به تنهایی می توانند بسیاری از مشکلات اجتماعی را حل کنند و از سوی دیگر، جامعه مدنی می تواند به عنوان گروه های فشار مؤثر بر سایر مسئولان جهت پاسخگویی به نیازها و اولویت های اجتماعی شهروندان، عمل نماید (۳۲).

۶. همچنین توجه به اصولی مانند اصل برابری، اصل آزادی، محرمانه بودن و شخصی بودن انتخابات، اصل بی طرفی در مدیریت انتخابات در این رابطه از اهمیت زیادی برخوردار است.

نتیجه گیری

حق و صلاحیت انتخاب شدن به عنوان یکی از موضوع های مهم انتخاباتی از جمله مسائلی است که ارتباط تنگاتنگی با نظام سیاسی کشور و عوامل سیاسی و اجتماعی، عدالت و برابری و اخلاقی دارد. از این رو کشورهای مختلف به تناسب وضع موجود، شرایط و محدودیت هایی را برای انتخاب شدن به سمت ریاست جمهوری، نمایندگی یا مناصب انتخابی دیگر مقرر کرده اند که در این میان نظر به اهمیت جایگاه رئیس جمهور به عنوان عالی ترین مقام اجرایی کشور در نظام های سیاسی که دارای چنین نهادی هستند، شرایط و محدودیت های ویژه ای برای داوطلبان این سمت مقرر شده است. در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز قانون اساسی شرایط و محدودیت هایی را برای داوطلبان ریاست جمهوری مقرر نموده که هم مبین جایگاه رئیس جمهور در نظام جمهوری اسلامی ایران و هم گویای ماهیت این نظام سیاسی است. البته می توان یا باید اذعان کرد که به دلیل عدم شفافیت و نیز عدم قابلیت برخی شرایط برای شاخص سازی عینی، کاندیداتوری در انتخابات ریاست جمهوری یا نام زد شدن برای انتخاب نشده با مشکلات مواجه است.

بر طبق قانون اساسی عراق نیز، جمهوری عراق کشوری مستقل و دارای حاکمیت است که نظام حکومتی آن جمهوری پارلمانی دموکراتیک و فدرال است و اسلام دین رسمی کشور و منبع اصلی قانون گذاری است که بر پایه عدالت و برابری بنا شده است. و بر اساس ماده ۶۵ قانون عراق ماده ۵۶ رئیس جمهور، رئیس کشور و نماد وحدت ملی و عدالت و حاکمیت کشور است و برای تضمین پایداری به قانون اساسی و حفظ استقلال عراق، حاکمیت وحدت و تمامیت ارضی آن بر اساس احکام قانون اساسی تلاش و توجه جدی به خرج خواهد داد.

بررسی اختیارات رئیس جمهور در قانون اساسی ایران و عراق نیز نشان گر اهمیت خاص این جایگاه و نقش ویژه آن در اداره امور کشور است؛ ضمن آن که بطور کاملاً مشخص در قانون اساسی اختیاراتی بیشتر از اختیارات روسای سایر قوا در داخل و خارج از قوه تحت امر خویش، برای رئیس جمهور در نظر گرفته شده است که تنوع آن نیز بسیار چشمگیر تر از سایر مسئولان نظام نیز هست.

بر اساس موارد مطرح شده پیشنهاد می شود:

ملاحظه های اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانتداری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

واژه نامه

1. Moral experience	سوابق اخلاقی
2. Ethical politic	سیاست اخلاقی
3. Social ethics	اخلاق اجتماعی
4. Justice	عدالت
5. Politics	سیاست
6. Authoritative attitude	نگرش اقتدارگرایانه

7. Dualism attitude	نگرش دوآلیسم
8. Political realism	واقع گرایی سیاسی
9. Ethical principles	اصول اخلاقی
10. Ethical instructions	آموزه های اخلاقی
11. Moral justification	توجیه اخلاقی
12. Culture	فرهنگ
13. Economic	اقتصاد
14. Distributed justice	عدالت توزیعی
15. Equality principle	اصل برابری

References

- Faghihi S. The criterion of ethical rules in the Islamic Political System. *Revelatory Ethics*, 2016; 6(1): 47-74. Dor: [20.1001.1.23833025.1395.6.1.4.2](https://doi.org/10.1001.1.23833025.1395.6.1.4.2)
- Masoudi J, Sadatizadeh SS. Relationship of moral and politics. *Ethics in Science and Technology* 2016; 10 (3): 19-28. Dor: [20.1001.1.22517634.1394.10.3.3.8](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1394.10.3.3.8)
- Machiavelli N. Shahriar. Translated by Ashouri D. 3rd ed. Tehran: Parvaz Publishing. 1995.
- Gomshadzei M, Kahrazeh Y, Mirlotfi PR. The role of ethics in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards China (From 2005 to 2021). *Ethics in Science and Technology* 2023; 18 (3) :55-61. Dor: [20.1001.1.22517634.1402.18.3.8.9](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1402.18.3.8.9)
- Amini A. Moral politics and the moralization of politics. *Journal of Economic-Political Information*, 2003; 191, 192. (In Persian).
- Vaezi A. Critique of the theories of justice. 1st ed. Qom: Imam Khomeini Educational Institute, 2009. (In Persian).
- Safa H, Mashinchi A, Ranjbar M. Ethical Model of Gender Justice in Education (Based on the Adaptation of Morteza Motahari and John Rawls' Perspective). *Ethics in Science and Technology* 2025; 20 (2) :59-65.
- Walzer M. Spheres of justice: a defense of pluralism and equality. Translated by Najafi S. 2nd ed. Tehran: Sales Publishing. (In Persian).
- Kar M. Iranian women's political rights. 1st ed. Tehran: Enlightenment Publishing. 1997. (In Persian).
- Al-Tabarsi R. Noble morals. 1st ed. Najaf al-Ashraf: Dar al-Mujtaba. 2011. (In Arabic).
- Al-Razi F. The great interpretation or keys to the unseen. 3rd ed. Beirut: Dar Al-Kotob Al-Ilmiyyah. 2009. (In Arabic).
- Tawfiq Bakir S. The crime of profiting from the work of the office. Cairo: Dar Al Nahda Al Arabiya, 2003. (In Arabic).
- Salem MA, Nazim Sahib A. Integrity commission in Iraqi legislation. *Journal of Human Sciences*, 2010; 1(6): 48-71. (In Arabic).
- Al-Raghib Al-Isfahani. Vocabulary of the words of the Qur'an. Edited by Dawoodi SA. 3rd ed. Qom: Amiran. 1424. (In Arabic)
- Al-Tabarsi. Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran. Beirut: Dar al-Islamiyyah. 1417. (In Arabic).
- Al-Dhanun HA. Philosophy of law. Baghdad: Al-Ani Press. 1975. (In Arabic).
- Namiq Hussein I. 2011, Justice and its impact on the legal basis. Egypt: Shatat Press. 2011.
- Fouda AH. The essence of law between idealism and realism. Alexandria: Dar Al-Fikr Al-Gam'i. 2005. (In Arabic).
- Desouky R. Political and digital freedoms of public employees. Egypt: Shatat Publishing. 2010. (In Arabic).
- Al-Shoubaki OM. Administrative judiciary (a comparative study). Amman: Dar Al-Thaqafa. 2001. (In Arabic).
- Al-Shukri AY. International organizations. Iraq/Najaf Al-Ashraf: Al-Haidariyah Library. 1429. (In Arabic).
- Ranjbar V. Comparative study of the conditions of presidential candidates. *Parliament and Research*, 2004; 11(46). (In Persian).
- Fadel Hossein Z. Basic human rights in the transitional Iraqi state administration law. Beirut: Dar al-Basair. 2012 (In Arabic).
- Taha Badawi M, Morsi Amin L. Introduction to Political Science. Alexandria: University Press. 1999. (In Arabic).
- Safari M. Strategies for People's Participation in the political process of governance, obstacles and limitations. 4th National Conference on Management and Humanities Research, University of Tehran. 2017. (In Persian).
- Shamsa M. The necessity of drafting a comprehensive election law. Tehran: Office of Political Studies. 2009. (In Persian).
- Dorosti H. The Pathology of the Islamic consultative assembly electoral propaganda in light of legal principles governing propaganda. *Majlis and Rahbord*, 2015; 21(80): 89-111.
- Arianpour M, Abazari M, Bahrami Ghasrhami K. Examining the challenges and solutions of informed political participation in the electoral system of the Islamic Republic of Iran, *Iranian Political Studies Quarterly*, 2023; 10(1): 109-130. Doi: <https://doi.org/10.22034/sej.2022.1945240.1399>
- Kareem Abdullah I. Popular referendum. [Master's Thesis]. Iranq: College of Law, University of Babylon. 2016. (In Arabic).
- Mahmoud Hassan AJ. Freedom of opinion in the political field. [Ph.D. Thesis]. Iraq: Faculty of Law, Alexandria University. 2013. (In Arabic).

31. Abu Zeid Qamar HS. Criminal protection and political rights. [Ph.D. Thesis]. Egypt: Faculty of Law, Cairo University. 2009. (In Arabic).

32. Abdel Hamid Mahmoud F. The right to vote and its guarantees. Cairo: Dar Al Nahda. 2012. (In Arabic).